

Р. І. Швай

Національний університет «Львівська політехніка»
e-mail: Roksolyanash@yahoo.com; ORCID: 0000-0003-3859-5196

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано перспективи та тенденції розвитку освітньої галузі, проблеми та перспективи формування молоді людини в освітньому процесі у відповідності до сучасних викликів. Перед освітньою галуззю постає завдання не лише підготувати освічених громадян, а й створити генерацію суспільно активних, творчих особистостей, які спроможні впливати на суспільний прогрес та адаптуватися до постійно змінних зовнішніх умов. Освітня діяльність викладачів повинна формувати у молоді людини розуміння сенсу докладених зусиль, трактуючи школу в цілому як завдання до виконання, контекстом якої є творчий розвиток людини. Сучасні тенденції особистісно орієнтованого, розвивального, проблемного та евристичного навчання реалізуються в концепції дидактичного конструктивізму, який є втіленням ідей педоцентричної дидактики. Важливим є процес набування знань, активність учня у цьому процесі. Знання активно створюються (конструюються) учнем (студентом), а не пасивно отримуються з навколишнього середовища. Викладачі відповідно до теорії конструктивізму повинні стимулювати та належно ставитися до самостійності учнів (студентів), їхньої ініціативи в навчанні, створювати сприятливий клімат навчання, стимулювати учнів (студентів) задавати питання, проєктувати дії, які дозволили б відповідати на поставлені питання. Викладач – конструктивіст намагається усвідомити розуміння певних понять, явищ учнями (студентами), перш ніж подавати власне розуміння цих понять, явищ. Прихильники конструктивізму, розуміючи його негативні сторони, пропонують нову ідею чи філософію освіти, а саме: конективізм, У цій концепції є намагання поєднати процес навчання із можливостями сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: освітня діяльність, сучасні тенденції, конструктивізм, конективізм, творчий розвиток.

Постановка проблеми. Перед освітньою галуззю постає завдання не лише підготувати освічених громадян, а й створити генерацію суспільно активних, творчих особистостей, які спроможні впливати на суспільний прогрес та адаптуватися до постійно змінних зовнішніх умов. Одне з найважливіших завдань школи – стимулювання гармонійного розвитку учня шляхом виявлення властивих його природі творчих можливостей незалежно від мінливих політичних та соціальних умов. Закон “Про освіту” визначає засади нової освітньої системи. Відповідно викладачі повинні володіти методиками компетентнісного навчання і новими освітніми технологіями. Сучасні підходи до навчання, зокрема, теорії конструктивізму та конективізму побудовані на працях Дж. Піаже, Л. С. Виготського, Дж. Брудера, Дж. Сіменса та С. Даунса.

Мета статті. У статті проаналізовано проблеми та перспективи формування молоді людини в освітньому процесі у відповідності до сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Молодість – це період динамічного розвитку та консолідації поглядів, сформованих у сімейному та освітньому середовищі. Основний обов’язок викладача – допомога учневі у пізнанні самого себе та спрямувати його розвиток у відповідності до виявлених здібностей, талантів чи ознак геніальності. Важливо при цьому вказати кінцеву мету, яку кожна людина, наділена певним, але різноманітними можливостями, може досягти. З огляду на несприятливі зовнішні обставини, що впливають на освітній процес, єдиним шансом молоді людини правильно розвинути свій особистий потенціал – це мудрість вчителя. Сьогодні школа не сприяє учня в часовій перспективі. Те, які успіхи має учень на зовнішньому незалежному оцінюванні для вчителя є більш істотніше, ніж те, яких успіхів він досягне у дорослому житті. Навіть батькам не дуже цікаво чого навчилися їхня дитина, а важливо яку оцінку отримала. Навчання не приносить задоволення, лише асоціюєть-

ся з щоденним виконанням уроків. Складно вчителям працювати в класах з великою наповнюваністю та керувати індивідуальним розвитком учня, виявляти його інтереси, здібності та можливості, навчати у відповідності до його потреб. На жаль, сучасному учню і надалі необхідно пристосовуватися до умов навчання, а не навчання пристосовується до потреб учня. В освітньому процесі вчитель активніший, ніж учень. Школа орієнтована головним чином на досягнення високого рівня навчання, бо це один з критеріїв оцінювання вчителів. Наукові знання спеціалізовані за своєю природою, а тому фрагментарні. Відтак освітня діяльність характеризується енциклопедизмом, інституціоналізмом та кількісним підходом. Негативний результат такого навчання можна виразити формулою, а саме: запам’ятати, скласти іспити, забути. Великим недоліком освіти є перевага теорії над практикою. Тому випускникам шкіл важко знайти своє місце в суспільстві, зокрема в робочому середовищі. Самих знань не достатньо, щоб знати де і як ними користуватися. Школа підпорядкована системі, а не особистості, а це слід змінити. У сучасній школі притримуються класно-урочної організації роботи, затверджених навчальних програм, а методи навчання, які, як правило, застосовуються вчителі, налаштовують на запам’ятовування інформації, а не стимулюють учня думати і діяти. Сучасний учитель повинен застосовувати такі методи та форми навчання, які би змушували молодь творчо мислити, намагатися спільно з учнями розв’язувати відкриті та суперечливі проблеми, що виникають у процесі навчання та у щоденному житті. Варто подумати яким чином можна поєднати час, проведений у школі, із часом, присвяченим набуванню професійного та життєвого досвіду поза її стінами.

Дуже важливою проблемою функціонування шкіл є відсутність або недостатня участь батьків в освітньому процесі. Хороша співпраця призводить до підвищення ефективності навчання. Необхідно намагатися повернути школі соціальну довіру в справі виховання молоді. Школі важко співпрацювати з батьками, опіку-

нами, оскільки значна їх частина нічого іншого не очікує від школи, окрім інформації про оцінки дитини. Тому слід прагнути змінити менталітет батьків шляхом проведення, наприклад, різного роду навчання.

Школа гарантує усім учням однаковий старт та надає різноманітні можливості розвитку. З боку вчителів важливо створити в школі атмосферу захоплення знаннями, мистецтвом та іншими аспектами культури, щоб учень мав можливість переконатися, що варто вчитися, варто багато знати і вміти, варто розуміти себе та інших. Це непросто завдання, але можливе. Для цього варто використати характерне для молоді прагнення до самостійності. Можна також своїм власним прикладом показати, що вчитель – це людина задоволена та щаслива, бо свідомо вибрала свою професію і працює із задоволенням. У такій атмосфері учень має можливість виявлення власних здібностей, реалізації зацікавлень, які служать його всебічному розвитку. Підготовка учнів до предметних олімпіад, конкурсів та турнірів у рамках позакласних заходів, реалізація індивідуальних програм навчання, допомога у різних формах творчого самовираження з одного боку та, з іншого боку, проведення додаткових занять, індивідуальних занять для підтримки учнів з труднощами у навчанні говорить про професійну готовність викладачів до гідного виконання своєї праці, різнобічної допомоги учням. Однак застосування примусу тоді, коли учень може суб'єктивно обирати або утримуватися від вибору (різні види додаткових занять) не служить підставою для розвитку індивідуальних здібностей.

Зовнішнє оцінювання є важливим чинником, що спонукає до навчання та стимулює розвиток. Часто оцінка є чи не єдиним ефективним чинником, який впливає на дисципліну мислення і поведінку учня та має вплив на майбутній професійний вибір і подальшу освіту. Тому не можна очікувати лише радісної творчості у шкільному освітньому процесі без надання належної уваги підготовці до складання іспитів. Крім того, немає нічого невластивого та поганого в роботі викладача та учня, що орієнтована на складання майбутніх екзаменів. Справжньою проблемою є рівень екзаменаційних завдань, зміст яких пов'язаний із навчальною програмою. Учень обдарований, як і учень з посередніми здібностями, готується до іспиту лише в обсязі, визначеному стандартами іспиту. Однак якщо рівень екзаменаційних завдань редукується, то і рівень знань учня не буде високим.

В освітньому процесі важливим є партнерство, що базується на спільному прагненні учня та вчителя до всебічного розвитку особистості учня. Потрібно визнати, що позиції вчителя та учня за своєю природою не є рівноцінними: вчитель ставить завдання, а учень їх виконує. Творчий розвиток народжується не в комфорті демократії, а в дискомфорті, що виникає внаслідок обов'язку виконувати поставлені завдання. Школа – це не лише радість і задоволення, а й також важка праця, виснажливе долання перешкод. Відтак учень може отожднювати школу з важкою працею, що не завжди викликає прихильність. Школа змушує докладати зусилля, інколи викликає невпевненість, страх чи інші фрустрації. Освітня діяльність вчителів повинна, однак, формувати у молодій людини розуміння сенсу докладених зусиль, трактуючи школу в цілому як завдання до виконання, контекстом якої є творчий розвиток лю-

дини. Окреслена освітня концепція має істотний вплив на створення в школі такого інтелектуального та психосоціального клімату, в якому кожен учень реалізує свій шанс на розвиток і в той же час не перебуває в ілюзіях, що досягне піку своїх можливостей легко, без докладених зусиль та важкої праці.

Сучасні тенденції особистісно орієнтованого, розвивального, проблемного та евристичного навчання реалізується в концепції дидактичного конструктивізму, який є втіленням ідей педоцентричної дидактики. Про учня, який активно конструює свою реальність, йдеться в конструктивізмі, який бере свій початок у соціологічній течії, що представляє знання як форму розумової репрезентації, як конструкцію людського розуму. У цій теорії знання не існує окремо від того хто знає. Важливим є процес набування знань, активність учня у цьому процесі. Учень конструює власні знання, створює власні структури знань, а не просто сприймає інформацію, яку надає йому вчитель [1]. Крім того, набування знань – це процес, який відбувається в постійній взаємодії з навколишнім середовищем та конфронтації з самим собою для творення образу світу і власного досвіду. Ця теорія суперечить припущенню, що реальність існує незалежно від спостерігача. Теорія конструктивізму побудована на працях Дж. Піаже, Л. Виготського, Дж. Брунера.

На думку Дж. Піаже теорія, яку іноді називають розвивально-когнітивним конструктивізмом, знання активно створюються (конструюються) учнем, а не пасивно отримуються з навколишнього середовища [2]. Однак сутність інтелектуального розвитку полягає в динамічній та безперервній взаємодії учня та оточення (середовища). Це не пасивний процес адаптації до середовища. Не середовище формує дитину, а вона сама активно прагне його зрозуміти, відтак досліджує, маніпулює та аналізує предмети та людей у власному оточенні [3, с.45]. Знання та пізнавальні структури учня розвиваються в його свідомості. Дж. Піаже вважав, що дитина продукує особисті концепції реальності. Вони виникають на підставі протистояння понять, що належать до системи знань індивіда та образу, яке отримане з навколишнього середовища та наданий освітніми інституціями. Як результат, мисленнєві структури дитини (когнітивні схеми) постійно змінюються, і це відбувається шляхом асиміляції (адаптації) та акомодатції змістів [3, с.46].

Основне припущення Л.С. Виготського полягає в тому, що психічний розвиток – це соціокультурний процес [4]. Відтак людське пізнання є також процесом соціальним, а людський розум, який є посередником між зовнішнім світом та індивідуальним досвідом, розвивається завдяки участі в суспільній діяльності. На відміну від Дж. Піаже, Л.С. Виготський вважав, що дитина будує свої знання на основі соціальної взаємодії, а не в результаті власного пошуку. Дитина надає значення новому досвіду завдяки артикулюванню, враховуючи культурний контекст. Когнітивний розвиток людини, який полягає в удосконаленні культурно вбудованих символічних структур, відбувається на трьох рівнях [5, с.48]:

✓ культурному – пізнавальні структури, що розвиваються, є культурним продуктом, що створюється завдяки взаємодії з іншими людьми на ранніх стадіях розвитку, особливо з батьками;

✓ міжособистісному – можливе завдяки взаємодії з людьми, які мають конкретні знання, вміння. Учитель, як більш компетентна людина, що функціонує в конкретному культурному контексті, дає дитині культурні засоби, необхідні для його інтелектуальної діяльності (наприклад, мовний код). Відтак усі інтелектуальні здібності дитини, перш ніж будуть нею набуті (інтеріоризовані), спочатку з'являються під час співпраці та переговорів з членами навчальної спільноти;

✓ індивідуальному – дитина є співтворцем свого розвитку, а не пасивним реципієнтом досвіду інших людей.

На думку Дж. Брунера сутністю мисленнєвого розвитку людини є зміни, що відбуваються у сфері розумових прийомів (наприклад, мовленнєвого розвитку), які індивід набуває завдяки передаванню культурного досвіду. Важливість культурного досвіду узгоджується з переконанням Л.С. Виготського, оскільки властивості людини історично сформовані. Дж. Брунер вважав, що інтелектуальна активність – це соціальне артикулювання змістів, наданих дійсністю. Розглядаючи навчання в категоріях відкриттів, фантазії та виходу за рамки встановленої інформації, він акцентував увагу на культурному аспекті цього процесу, в якому відбувається узгодження змістів та обмін знаннями. Таким чином, навчання – це не лише рецептивна функція індивіда, завдяки якій він отримує інформацію про навколишню реальність, це є участь у побудові соціального світу та загальної культури [6]. Людина в процесі пізнання – це конструктор і активний інтерпретатор нових змістів, наданих реальністю. Важко контролювати розумові операції ззовні, саме тому вони значною мірою виконуються несвідомо [7, с.27]. Конструктивізм – це вміння взаємодіяти з оточенням, активно конструювати знання, використовуючи вже набуті знання. Учні не лише отримують інформацію, але й будують нові структури знань з вже наявних.

Засади конструктивізму в педагогічній діяльності сформовані Ж. Брукс та М. Брукс [8], а саме:

1. Постановка актуальних, цікавих проблем для учнів.

2. Організація навчання: навчання пов'язане з проблемами, питаннями чи ситуаціями. Учні (студенти) долучаються до розв'язування цілісних проблем. Для багатьох учнів (студентів) формування цілісної картини світу з окремих деталей становить великі труднощі.

3. Пошук та врахування точки зору учня (студента) в освітньому процесі. Усвідомлення поточних знань учнів дозволяє вчителям більш усвідомлено будувати освітню діяльність у контекст знань учнів, що буде для них (учнів) більш значущим.

Учителі відповідно до теорії конструктивізму повинні стимулювати та належно ставитися до самостійності учнів, їхньої ініціативи в навчанні. Учителі повинні створювати сприятливий клімат навчання, стимулювати учнів задавати питання, проектувати дії, які дозволили б відповідати на поставлені питання. Викладач – конструктивіст намагається усвідомити розуміння певних понять, явищ учнями, перш ніж подавати власне розуміння цих понять, явищ. Це сприяє підвищенню відповідальності учня за власне навчан-

ня. Учень намагається користуватися різними джерелами інформації, що дозволяє йому формувати власне розуміння подій, явищ, узагальнювати, вести дискусії з іншими учасникам навчального процесу. Учитель залучає учнів до інформації, яка може суперечити попереднім припущенням і знанням, стимулює природну цікавість учнів як важливу мотивацію самостійного навчання. У теорії конструктивізму говориться про *teachable moments* – тобто критичні моменти у навчанні, а точніше – можливості учіння. Це власне моменти зацікавлення, які стимулюють учнів отримувати нові знання [8].

Конструктивізм як теорія навчання підкреслює, що знання не “об’єктивні”, а завжди “чийсь”. Учень конструює свою систему знань протягом усього життя завдяки здатності організовувати та реорганізувати досвід, структурувати та реструктурувати їх у конкретному соціокультурному контексті [9, с.172]. Те, як відбувається взаємодія між учнями та вчителями у конкретному культурному контексті, має далекосяжні наслідки для методології та теорії всіх наукових дисциплін, зокрема для дидактики. Це додатково створює нові контексти для дефініції знань, що є центром практичної дидактичної діяльності школи та стратегій її цільової діяльності [10, с.266].

Не всі педагоги підтримують впровадження основних положень конструктивізму в освітній процес. У праці [11], підкреслюючи позитивні сторони конструктивізму, зокрема, творчий аспект навчання учнів, важливість групової роботи, поваги до учнів, підтримки тих, хто має низький рівень підготовки чи здібностей, вказується на негативні аспекти конструктивізму, а саме: девальвація ролі вчителя, а це означає, що учні та студенти часто ставляться до вчителя як до рівного, друга. Толерантного ставлення до учнів, емпатії, педагогіки співробітництва прагне сучасна освіта, однак не варто переходити у цьому питанні тонку межу. Слабка позиція викладача у багатьох закладах освіти призводить до поблажливого ставлення до небажання учнів (студентів) працювати та засвоювати знання. Конструктивізм також часто сприяє появі явища “фальшивого консенсусу” в освітньому середовищі і викликає в учнів (студентів) надмірне почуття релятивізму знань. Сприяє такій ситуації також метод оцінювання викладача або наукового працівника, який базується на думці про нього учнів (студентів). Відтак навчання стає конкурсом популярності, а не процесом, в якому викладач завдяки своїм знанням і досвіду здобуває авторитет та використовує його з користю для своїх вихованців найчастіше для коригування зроблених ними помилок та стимулювання вчитися не завжди у популярний серед них спосіб. Не йдеться про те, що оцінювання студентами (учнями) свого викладача є негативним явищем, оскільки це допомагає викладачу вирішувати складні проблеми та вдосконалюватися, однак надмірне врахування такого оцінювання є невласиве і недоцільне. Учителі прикладають зусилля, щоби подобатися учням, а не чогось навчити.

Парадокс застосування теорії конструктивізму замість допомоги в здобутті освіти підвищує рівень її елітаризму, оскільки підтримує і сприяє навчанню невеликої групи талановитих учнів. Методи, які використовують конструктивісти, всупереч їхнім намірам не допомагають усім учням (студентам) стати та-

лановитими. Результат часом є протилежним – методи конструктивізму для більшості учнів ускладнюють засвоєнню матеріалу [11].

Прихильники конструктивізму, розуміючи його негативні сторони, пропонують нову ідею чи філософію освіти, а саме: конективізм. Конективізм, як і конструктивізм, ґрунтується на засвоєнні певних понять з різних галузей. Запропонована Дж. Сіменсом і С. Даунсом [12; 13] концепція навчання постала з аналізу сучасних педагогічних теорій: біхевіоризму, когнітивізму та конструктивізму. У цій концепції є намагання поєднати процес навчання із можливостями сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Інновації змінюють навчальний процес, важливим стає не лише набуття особистого досвіду, але уміння генерування ідей, знаходження зв'язків між ними та застосування знань на практиці.

Висновки. Нові підходи до системи освіти викликають багато контрверсій. Критики конективізму і конструктивізму підкреслюють, що запит на знання у сучасній епосі не може зводитися до пошуку інформації, зокрема в Інтернеті. Враховуючи вільний доступ до інформації в мережі Інтернет та швидкий розвиток знань, навчання набуватиме форм механічного запам'ятовування. Однак важливим моментом, яку прихильники конективізму та конструктивізму не враховують, є те, що розуміння інформації, доступної в Інтернеті чи в інших базах даних, можливе лише на основі компетенцій, вже здобутих учнем (студентом). Такі компетенції формуються шляхом навчання. Школа є проміжком часу і місцем досить специфічним в житті кожної людини. Це накопичення найбільш широко зрозумілих знань про людину. Учень (студент) повинен усвідомити наскільки різними можуть бути люди, явища та події. Це простір, де немає легких доріг, але є мудрий порадник. Медіа-методики досягли такого рівня розвитку, що їх можна успішно застосовувати в навчанні. Сьогодні усі розуміють наскільки важливими є методи навчання, пов'язані з інформаційно-комунікаційними технологіями. Інтернет чи мультимедійні програми – це невичерпне джерело інформації. Важливо, щоби учень (студент), який зіштовхнувся з певною проблемою, зумів самостійно її вирішувати, використовуючи відповідні технології.

Список використаних джерел:

1. Dylak S. Konstruktywizm jako obiecująca perspektywa kształcenia nauczycieli. URL: http://www.cen.uni.wroc.pl/annex/01ep_pdf/01ep_02_dylak.pdf (дата звернення: 20.08.2020).
2. Piaget J. *Studia z psychologii dziecka*. Warszawa : PWN, 1966. 144 s.
3. Bee H. *Psychologia rozwoju człowieka*. Poznań : Wyd. Zysk i S-ka, 2004. 723 s.
4. Выготский Л.С. *Собрание сочинений*. Т. 3: Проблемы развития психики. Москва : Педагогика, 1983. 368 с.
5. Bee H. *Psychologia rozwoju człowieka*. Poznań : Wyd. Zysk i S-ka, 2004. 723 s.

6. Bruner J.S., Haste H. *Making sense. The child's construction of the world*. New York : Methuen, 1987. 204 p.
7. Maruszewski T. *Psychologia poznania*. Gdańsk : GWP, 2001. 436 s.
8. Dylak S. Konstruktywizm jako obiecująca perspektywa kształcenia nauczycieli. URL: http://www.cen.uni.wroc.pl/annex/01ep_pdf/01ep_02_dylak.pdf (дата звернення: 20.08.2020).
9. Gofron B. Konstruktywistyczne ujęcie procesu uczenia się. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. Częstochowa, 2013. № 1(7), S. 162-172.
10. Klus-Stańska D. *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*. Warszawa : Wydawnictwo Akademickie ŻAK, 2010. 409 s.
11. Bołtuć P. Konstruktywizm w e-edukacji oraz jego krytyka. *e-mentor*. 2011. № 4. S. 48-54. URL: <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/41/id/863>
12. Siemens G. *Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age*. URL: https://jotamac.typepad.com/jotamac_weblog/files/Connectivism.pdf (дата звернення: 05.01.2005).
13. Швай П.І. Інноваційні процеси у вищій школі. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія педагогічна*, 2017. Вип. 7. С. 25-34.

R. I. Shvay

Lviv Polytechnic National University

THE CURRENT TRENDS IN EDUCATIONAL ACTIVITIES

The article analyses the prospects and the trends in the development of the educational sector and the problems and prospects of shaping the young individual in the educational process according to modern challenges. The educational sector faces the task of preparing educated students as well as creating a generation of socially active, creative individuals who will be capable to influence social progress and to adapt to ever-changing external conditions. The teacher's educational activity should help the young person to gain an understanding of the aim of the learning process as a complex effort in developing a well-rounded individual. The modern tendencies of individualised, developmental, problem-solving and heuristic learning represented by the concept of didactic constructivism, which is the embodiment of the ideas of paedocentric didactics. The student's role in the process of acquiring knowledge is of great importance. Knowledge should be actively constructed by the student and not passively received from the environment. According to the theory of constructivism, the teacher should stimulate and nurture the independence of students, create a favourable learning climate, encourage students to ask questions and find the answers. Constructivist teachers help students to develop their own understanding of certain concepts and phenomena before giving their own interpretation. In order to eliminate some faults of constructivism its proponents introduced connectivism as a new concept of education philosophy. This concept is an attempt to combine the learning process with the advances of modern information and communication technologies.

Key words: educational activity, modern tendencies, constructivism, connectivism, creative development.

Отримано: 2.09.2020